

Проблема соціалізації дітей з обмеженими можливостями в рамках сучасної освіти

З самого початку свого існування людство налічувало в своїх рядах осіб які мають обмеження з різних причин. Здорова психічно і фізично особа ніколи не буде мати розуміння в повній силі людини, з обмеженими можливостями, бо вона не має можливості пізнання світу з сторони глухої, сліпої, з затримкою психічного та фізичного розвитку людини. Відповідно відношення до такої категорії було відмічено в різноманітних історичних описах і культурах та характеризується острахом, забобонами, неприязню, жалістю, дискримінацією. Таке негативне ставлення залишає клеймо на особистості і не дає змогу для успішної реалізації людини як суспільної одиниці, навіть при наявності рис характерних для нормальної людини.

Ставлення до людей з певними відхиленнями протягом усього історичного розвитку людства було неоднозначним. У часи Древньої Греції та Риму їх скидали зі скелі, позбавляли прав і свободи. Сьогодні ж для такої категорії населення створено різного виду організації, фонди, центри, реабілітаційні та спеціалізовані заклади, що надають фінансову, психологічну та фізичну допомогу. Але чи є це достатнім фактором для соціалізації, відчуття інвалідом себе як повноцінної одиниці суспільства?

Хоча інтерес до процесу соціалізації в представників різних наукових напрямів значний, проблема соціалізації дітей з обмеженими можливостями в рамках сучасної освіти є недостатньо вивченою.

Загальним проблемам соціалізації були присвячені роботи таких учених, як Г. Андрєєва, Н. Андрєєнкова, І. Кон, О. Кушак, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Москаленко, О. Мудрик, а також праці відомих педагогів, серед яких В. Сухомлинський, А. Макаренко, С. Шацький.

Широко досліджуються проблеми соціалізації особистості в зарубіжній науці (Ф.Г. Гіддінс, Г. Тард, Д.А. Томпсон, Т. Парсонс, Ч.Х. Кулі, У.І. Томаса, Дж. Г. Міда).

Різноманітні аспекти соціалізації висвітлюємо у дослідженнях психології розвитку (Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін та ін.).

Соціалізація, що здійснюється через сім'ю, освіту й виховання, необхідна не лише для підготовки до дорослого життя чи здобуття професії. Тільки ефективна, соціально прийнятна соціалізація зможе забезпечити так званий процес „олюднення” людини, надасть їй можливість повноцінно існувати в сучасному світі [5,4].

Процес входження дитини в соціальне середовище під керівництвом дорослого називають вихованням – це комплекс впливів, що забезпечує соціалізацію індивіда. Головним завданням дорослого є передача дитині тих моральних якостей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства. Відсутність здатності засвоювати знання призводить до порушення процесу соціалізації.

Зокрема, О. Безпалько зазначає, що соціалізація – це процес послідовного входження індивіда в соціальне середовище, що супроводжується засвоєнням та відтворенням культури суспільства, внаслідок взаємодії людини з стихійними та цілеспрямовано створюваними умовами життя на всіх її вікових етапах. Соціалізація неможлива без активної участі самої людини у процесі засвоєння широкого кола цінностей, понять та навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя. Але інвалідність обмежує дитину фізичними, психічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють інтегрувати в суспільство та брати участь у житті сім'ї та держави в рівноправних умовах з іншими членами суспільства [1,23].

Актуальним це питання є вже і через помітне зростання рівня інвалідності в останні роки. Понад 650 мільйонів людей, що становить приблизно 10-15 % населення світу живуть з інвалідністю. Вони представляють собою найбільшу групу меншин. В Україні сьогодні налічується близько 186 тисяч дітей-інвалідів, а за даними ЮНІСЕФ прогнозується 212 тисяч хворих дітей і 85 тисяч дітей з важкою інвалідністю.

До сьогодні в Україні не існує єдиного терміну стосовно осіб, що мають фізичні та психічні відхилення у здоров'ї. Так у засобах масової інформації, спеціальній літературі вживаються поняття: інвалід, особи з обмеженими функціональними можливостями, люди з обмеженою дієздатністю, люди з особливими потребами, особи з вадами розвитку, неповносправні. У законодавчих документах, як правило, домінує термін «інвалід». Інвалід – особа, яка має порушення здоров'я зі стійкими розладами функцій організму, зумовлене захворюванням, наслідками травми чи дефектами, що призводять до обмеженої життєдіяльності та викликають необхідність її соціального захисту [1,87].

Входження України в простори Європейського Союзу вимагає підвищення рівня освітніх послуг для осіб з обмеженими можливостями, а також покращення досить низького стану методичного та наукового забезпечення такої категорії населення.

У Міністерстві освіти і науки відбулася презентація українсько-канадського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливостями психофізичного розвитку в Україні», що здійснюватиметься в рамках Міждержавної програми технічного співробітництва Канада-Україна за фінансової підтримки Канадської Агенції з міжнародного розвитку (CIDA). Проект сприятиме впровадженню інклюзивної освіти в Україні, поліпшенню ставлення суспільства до проблем інвалідів, а також зміцненню громадянського суспільства завдяки співпраці між закладами освіти, урядовими та громадськими організаціями, діяльність яких спрямована на захист інтересів дітей з особливостями психофізичного розвитку [3,2].

Необхідність інклюзивного навчання зумовлена міжнародними документами. Так, у Конвенції ООН про права дитини основоположним є принцип розвитку кожної дитини, що передбачає відсутність дискримінації. Причому, якщо ст. 23 спрямована на захист прав дітей з обмеженими функціональними можливостями – то зміст решти статей стосується

однаково усіх категорій дітей – як здорових дітей, так і з обмеженими функціональними можливостями.

За підтримку рівних можливостей для людей-інвалідів виступає ЮНЕСКО. Прийняті 1994 р. обов'язки визначають чіткі напрями інклюзивних підходів до людей з обмеженими можливостями (Іспанія, Саламанська декларація, 1994). Поширення інклюзивного навчання відбуватиметься в рамках проекту «Всі разом: громадянське суспільство означає інклюзію та вибір» упродовж 2007-2012 рр. [4].

Англійське дієслово «inclusion» перекладається, як «утримувати, включати, мати місце в своєму складі». Тому «inclusion» є терміном, що відображає нові погляди не лише на освіту, але й місце людини в суспільстві. Поняття «inclusion» за кордоном (США, Канада, Великобританія), де існує 50-річний досвід соціальної інтеграції так званих «нетипових» дітей, приходиться на зміну поняттю “інтеграція”. Адаже механічне поєднання (інтеграція) в одному класі дітей з особливими потребами і зі звичайним розвитком не означає повноцінної участі перших в житті класу. Мета ж інклюзивної школи — дати всім учням можливість найбільш повноцінного соціального життя, активної участі в колективі, тим самим забезпечуючи найбільш повну взаємодію і турботу один про одного як членів співтовариства [2].

При визначенні сутності інклюзії, важливо звернути увагу на чотири елементи, які ілюструють її характерні особливості.

Інклюзія – це процес. Важливо зазначити, що інклюзія має розглядатись як постійний пошук найбільш ефективніших шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх дітей. У цьому випадку відмінності розглядаються як позитивне явище, яке стимулює навчання дітей та дорослих.

Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод та їх подоланням. Відповідно, вона включає проведення комплексної оцінки, збір інформації з різноманітних джерел для розробки індивідуального плану розвитку та реалізації його на практиці.

Інклюзія передбачає такі складові, як присутність, участь та досягнення. «Присутність» цьому контексті розглядається як надання можливості навчатися в загальноосвітньому навчальному закладі та пристосування, необхідні для цього; «участь» - як позитивний досвід, який набуває учень у процесі навчання, та врахування ставлення учня до самого себе в цьому процесі; «досягнення» - як комплексний результат навчання упродовж навчального року, а не лише результати тестів та екзаменів.

Інклюзія спрямована на ті групи учнів, які підлягають «ризикові» виключення або обмеження в навчанні. Це визначає моральну відповідальність перед такими «групами ризику» та гарантування їм можливості участі в освітньому процесі.

Не зважаючи на те, що інклюзивні школи забезпечують сприятливі умови для досягнення рівних можливостей і повної участі, для їх ефективної діяльності необхідні спільні зусилля не лише з боку вчителів та персоналу школи, але й ровесників, батьків, членів родин.

Основні принципи інклюзивної школи:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Ключовий принцип, який лежить в основі інклюзивного підходу, полягає в тому, що школи мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх

фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. До належать як діти з проблемами у розвитку, так і обдаровані діти, безпритульні та діти, які працюють, діти, які належать до мовних, етнічних чи культурних меншин і т.д. Школам необхідно знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, у тому числі дітей, які мають проблеми фізичного чи розумового розвитку [6].

Одним із головних завдань, що стоять перед педагогами та адміністрацією інклюзивної школи є створення загальної позитивної атмосфери. Адже негативний вплив на загальний розвиток неповносправної дитини можуть справити значні перерви у навчанні. може проявитися тоді, Тільки комплексний підхід забезпечить ефективність процесу соціалізації дитини-інваліда.

Відомо, що залучення неповносправної дитини до всіх видів діяльності є одним з ефективних корекційних методів. За допомогою різноманітних занять у сфері спорту, туризму, а також культурно-масових заходів можна досягнути високих результатів.

Для успішної реалізації інклюзивних програм надзвичайно важливою є ефективна співпраця педагогів і родин дітей з особливими освітніми потребами. Готовність школи співпрацювати надає батькам моральної стійкості для виховання дитини з певними психофізичними вадами. Якщо дитина підготовлена у сім'ї та школі, правильно сприймає свою хворобу, саму себе, пройшла всі етапи соціалізації, то вона буде відчувати себе корисним та цінним членом суспільства.

На жаль, існує непереборний страх здорових людей перед чимось іншим. Це дійсно перепона, яку потрібно подолати. Необхідно не тільки підготувати дитину-інваліда до життя в суспільстві здорових людей, але й підготувати суспільну домку до того, що інвалід – такий же повноцінний член суспільства, як і здорові люди.

Отже, процес інтеграції в життя неповносправної дитини повинен здійснюватися з ранніх років життя. З одного боку спільне перебування в

освітньому закладі разом із здоровими дітьми має велике значення для соціалізації дитини з певними вадами. З іншого – у однолітків з раннього віку буде сформовано установку на толерантне відношення і розуміння інвалідності як певного способу життя.

Таким чином, створення та впровадження комплексних інклюзивних програм на загальному освітньому рівні, формування ставлення людей до інвалідів як до рівноправного суб'єкта суспільної ланки, яка в той же час потребує підтримки, допоможе їм оволодіти соціальним досвідом у повній мірі відповідно до соціально-економічної структури, ідеології, культури та освіти.

Дане наукове дослідження має практичне значення в розробці методичних рекомендацій та у подальшому вивченні процесів соціалізації дітей з обмеженими психофізичними обмеженнями.

Література:

1. Безпалько О. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник – К.: Центр навчальної культури, 2003. – 134 с.
2. Мігалуш А. Інклюзивна освіта – шлях до всебічного розвитку дітей.
http://www.rusnauka.com/18_NiIN_2007/Pedagogica/22422.doc.htm
3. Прес-служба МОН. Для дітей з особливостями психофізичного розвитку // Освіта України. – 2008. – 18 липня.
4. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання // Соціальний педагог. – 2008 – №3. – С. 42–46.
5. Савченко С. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору. Луганськ 2004
6. <http://www.ussf.kiev.ua./index.php?go=Inklus>